

А. А. Бойко,
д-р філол. наук

УДК 070.341.215.1

Релігійні медіа в державах Євросоюзу: правовий аспект

Висвітлюються правові основи функціонування конфесійних медіа в деяких країнах Європи. Метою статті є дослідження взаємозв'язків Церкви і держави, які коригуються на законодавчому рівні і відображаються у медіапрактиці.

Ключові слова: медіа, право, релігія, Україна, Євросоюз.

Вступ. Конфесійні медіа в сучасній Україні традиційно залишаються на маргінесах інформаційного поля держави. Втім навіть побіжний аналіз цього сегмента ЗМІ не надає підстав для такого ставлення дослідників масової комунікації та державних органів. З аспекту свободи совісті і свободи слова, які закріплені в Конституції України, можна розглядати як позитивний той факт, що держава жодним чином не втручається в діяльність релігійних організацій і, тим більше, не прагне виконувати цензурні функції щодо конфесійних медіа. Проте вплив релігійних організацій, який переважно здійснюється за допомогою засобів масової інформації, поки що не вивчений, хоча факт максимальної довіри аудиторії до конфесійного ЗМК є безперечним. Можемо констатувати, що деякі суспільні процеси останніх часів, які ми оцінюємо як негативні для нашої держави, були інспіровані і підтримані саме конфесійними медіа (маємо на увазі пропаганду в Україні ідеолого-релігійної концепції «руського мира», деякі процеси в новітніх релігійних організаціях тощо).

Суспільно-політичні конфлікти в усьому світі дедалі відчутніше отримують релігійне забарвлення. Як відомо, релігійні організації свої ідеї розповсюджують в медіа, тим самим впливаючи на настрої, емоції, оцінки і, врешті-решт, на поведінку мас. Необхідно відзначити, що всі релігійні організації майстерно володіють пропагандистськими засобами. Варто згадати, що саме слово «пропаганда» виникло у Католицькій церкві, воно похідне від назви *Congregatio de Propaganda Fide* (Конгрегація поширення віри), яку створив Папа Григорій XV у 1622 р. З того часу засоби і канали поширення вчень релігійних організацій лише удосконалювались.

Для того, щоб краще і глибше зрозуміти поставлену проблему, варто, на нашу думку, звернутись до деяких праць українських і закордонних науковців, присвячених питанням функціонування засобів масової комунікації релігійних організацій [1–9]. Ці самі питання розглядаються і в пресі [10] (див. Прим.).

Оскільки українське суспільство прагне знайти своє місце серед країн європейської спів-

дружності, вважаємо за потрібне висвітлити деякі законодавчі аспекти функціонування конфесійних медіа в державах Євросоюзу. Це необхідно, тому що вже назріла нагальна потреба не лише у журналістикознавчому вивченні конфесійних медіа, а й у впорядкуванні взаємовідносин цих ЗМІ із державою. Таким чином, метою цієї статті є огляд загальних принципів функціонування релігійних ЗМІ в деяких країнах Західної і Східної Європи. Мета зумовлює методи дослідження, а саме аналізу, описовий, бібліографічний.

Висвітлені у статті проблеми обговорювались на наукових конференціях і лекціях для магістрів Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Результати й обговорення. Взаємовідносини держави і релігійних організацій у країнах Євросоюзу визначаються певними типами державного права, які ґрунтуються на принципі свободи релігії і повазі до духовних потреб громадян і суспільства в цілому. В європейських країнах існує три типи систем державного права. Скористуємось визначенням Г. Робертса, який дав чітке визначення цим системам: «Перший, головний тип характеризується існуванням державної церкви або пануючої релігії... До цієї категорії належать системи Англії, Данії, Греції, Мальти і Фінляндії. Другий тип – системи, які ґрунтуються на ідеї суворого відокремлення церкви від держави, наприклад, у Франції і Нідерландах. Характерною рисою третього типу є відокремлення церкви від держави, але з визнанням спільних задач. Цей тип домінує в Австрії, Бельгії, Польщі, Іспанії, Італії, Угорщині, країнах Балтії і Португалії» [9, с. 703]. Утім, як зазначає цей науковець, в останні роки відбувається процес конвергенції, завдяки якому релігійні общини отримують більшу свободу дій.

В Австрії створено публічно-правову основу, якою передбачено, що кожна визнана на законній підставі церква і релігійна община має можливість висвітлювати у ЗМІ не лише свою діяльність, але й основи віровчення. Релігійні організації визнані «юридичними особами публічного права» і не виключаються з процесу

теле- і радіомовлення. Також церкви і релігійні общини мають певні державні субсидії для видавничої діяльності, для створення теле- і радіопрोगрам. Переважна більшість медійної в продукції Австрії виходить під егідою Католицької церкви і всіх протестантських церков.

Бельгійське суспільство визнає важливість присутності церкви в ЗМІ, як і взагалі у державних і політичних процесах. У цій державі існує система, яка має назву «право на антену». Ним забезпечується діяльність приватних асоціацій, що представляють різні соціально-економічні, філософські і релігійні групи. Вони мають можливість публікувати медійну продукцію, яка відзеркалює засади їх діяльності та їхні інтереси, якщо вони не суперечать інтересам громадськості. Незважаючи на наявність багатьох релігійних організацій, у Бельгії домінує за кількістю прихожан і засобів масової інформації саме Католицька церква. Бельгійські газети, які виходять під її егідою, характеризуються плюралізмом думок і ідей.

Утім у частині Бельгії – Фландрії, діє декрет від 29 квітня 1977 р., за яким створена правова основа для трансляції релігійних програм на радіо і телебаченні, в інтернеті. Цікава ситуація виникла в пресі. Більшість так званих старих суспільно-масових газет (наприклад, *De Standaard* і *La Libre Belgique*) історично відзеркалювали позиції Католицької церкви, втім церковники не контролюють ці видання. А ось щотижневик *Tortio*, *Kerk en Leven* та *Demanche* відверто пропагують католицьку релігію і заохочують до відвідування храмів, участі в церковному житті, перегляду телепрограм з релігійно-моральної тематики і передплати католицьких газет.

Церкви і релігійні організації широко представлені в інформаційному полі Великої Британії. ВВС – головна суспільна телерадіокомпанія – приділяє значну увагу релігійним проблемам. Наприклад, церковні служіння транслюються щоранку, також є регулярні релігійні програми на телебаченні і радіо. При національних і місцевих радіо- і телестанціях існують консультативні релігійні ради, в яких всі основні церкви мають своїх представників. Крім того, служителі головних кафедральних соборів Великої Британії, Ірландії, Уельса виступають у телепрограмах, спонсорами яких є туристичні агенції Великої Британії і країн Євросоюзу. Католицька, Англійська, всі протестантські церкви мають широко розгалужену мережу засобів масової комунікації.

У Великій Британії налагоджений міцний зв'язок між релігійними організаціями і туристичними агенціями; вони підтримують одні одних, представляючи аудиторії видавничі проекти та інформаційні продукти, а саме журнали, газети, рекламні проспекти, документальні і художні фільми, телевізійні програми тощо.

Радіомовна і телевізійна системи у Данії складаються з двох каналів: «Данське радіо і телебачення», яке є державною агенцією, і «ТБ2 Данія», яке є приватною компанією. Інформація про Народну церкву – найавторитетнішу і найчисленнішу в Данії – транслюється у програмах, які мають широкий діапазон: просвітницькі і освітні, програми, присвячені мистецтву, культурі, медицині тощо. Але ці програми коригуються законодавством Данії, в якому заборонені програми або елементи програм, які б могли спровокувати ненависть, що ґрунтується на національній або релігійній основі, статевій або сексуальній належності.

Також є кілька програм, в яких висвітлюються проблеми релігії і християнського життя, а також моралі, культури, мистецтва у світлі християнства. Ці програми доволі популярні серед різновікової аудиторії. Деякі християнські общини мають власні телестанції, видають газети, в яких релігійна проблематика поєднується з новинною інформацією. У 1998 р. було створено Данський церковний центр засобів масової інформації – своєрідну агенцію, яка надає інформацію релігійним теле-, радіопрограмам і друкованим медіа.

Засоби масової комунікації Ірландії мають необмежену свободу у висвітленні релігійних проблем. Церкви і релігійні групи користуються повним правом публікувати матеріали з життя общин або на загальнорелігійні теми. Обмежуються лише ті публікації, в яких висловлено неповагу до суду або ті, які мають ознаки наклепу. Телерадіокомпанії мають право на трансляцію богослужінь і релігійних програм. Але заборонена будь-яка реклама, пов'язана з релігією, церковними організаціями й общинами.

Історично Католицька церква відіграє значну роль в Іспанії. У цій державі створено освітні центри на релігійному підґрунті, які фінансуються державою і приватними фондами. Добровільність і незалежність від Церкви – ці ознаки характерні й для медіа. Всі релігійні общини мають можливість започатковувати будь-які ЗМІ – друковані органи, радіо- або телепрограми, але на державну підтримку можуть розраховувати лише католицькі ЗМІ. Таким чином, кількість медіа, які виходять під егідою Католицької церкви, в Іспанії значна. Варто відзначити, що більшість із них диференційовані за аудиторними ознаками. Аудиторія цих медіа – майже 87 % мешканців Іспанії.

У законодавстві Люксембургу немає спеціальних положень, які б регулювали відносини Церкви і ЗМІ. Але щоденна газета «Люксембург Ворт» (наклад – 80 000 прим.) належить архієпископії. У цій газеті суспільно-політична інформація висвітлюється і коментується з позицій Католицької церкви. Архієпископія також має акції радіостанції «Де нейе радіо», яка транслює святкові богослужіння, проповіді видатних

представників духовенства; також ця радіостанція пропонує аудиторії релігійно-мистецькі і етико-філософські програми.

Церква є неодмінним учасником культурного життя Мальти. За підтримки Католицької церкви на Мальті відбуваються фестивалі церковної і світської музики, виставки живопису, насамперед релігійного. Церква має власну радіостанцію «Радіо для всіх». Вона є найпопулярнішою на Мальті, оскільки саме її працівники готують для аудиторії об'єктивні репортажі і запрошують до коментарів авторитетних і незаангажованих осіб. Два щотижневіки «Голос Істини» і «Люди», а також ще кілька періодичних видань, які виходять під егідою Католицької церкви, надають значні можливості для поширення всього спектра релігійних ідей.

Церкви і релігійні організації відіграють велику роль у Німеччині, їх суспільна діяльність закріплена у конституції цієї держави. Приміром, згідно зі ст. 7 (3) Основного Закону Федеративної Республіки Німеччина, у всіх державних школах, за винятком неконфесійних, обов'язкові релігійні заняття. Католицька церква має свої факультети в університетах і свій вищий науковий заклад – університет у м. Ейхштетт. Духовенство бере участь у роботі Класифікаційних рад і має право вносити певні обмеження в сценарії програм і фільмів, які можуть бути небезпечними для моралі дітей, юнацтва, молоді. Також усі церкви мають часові «вікна» на телебаченні і радіо. При кожному великому соборі, а іноді навіть у невеликих храмах видаються газети і журнали. Свою друковану продукцію мають право випускати іудейські і мусульманські громади Німеччини.

Культурний і освітній вплив Католицької церкви у Португалії підтримується церковними радіо- і телеканалом. Вплив інших конфесій незначний, утім вони мають власні друковані органи і намагаються впливати на свою аудиторію. Кожна конфесія має право на певний ефірний час для релігійних програм на радіо і телебаченні, який розподіляється залежно від їх культурної і соціальної активності, а також суспільної значущості кожної конфесії.

Переважає більшість релігійних медіа, які виходять у Франції, належать Католицькій церкві. Ці медіа координуються службою *Chretiens-medias national*, створеною єпископатом. Католицька преса дуже поширена у Франції, вона включає щоденну газету *La Croix*, щотижневіки *La Vie* та *Temoignage Chretien*, видавничий дім *Bayard Press*. Також існує Французька федерація християнського радіомовлення (*Federation Francaise des radios chretiennes*), в яку входить адміністративна рада представників Протестантської федерації, Католицької церкви, Вірменської апостольської церкви і Православної церкви. Ця організація має 30 станцій. Після Другої світової війни було створено телебачення *Le jour du Seigneur* («День Господен»).

Для України, вважаємо, є цінним досвід так званих постсоціалістичних країн Східної Європи, оскільки ситуація у відносинах Церкви і держави тут схожа. Насаджуваний комуністами атеїзм і нищівна критика релігії по всіх можливих каналах масової комунікації, розірваний традиційний часовий зв'язок між виходом конфесійних медіа призвели до певних труднощів у відносинах держави і релігійних організацій. Але досвід виходу з цих ситуацій може бути корисним для України.

Медіа церков і релігійних організацій в Латвії не є численними. Не більш ніж 12 ЗМІ (газети, журнали, радіо- і телепрограми) належать до історично існуючих у цій країні конфесій. Більшість друкованої релігійної продукції, яка поширюється серед віруючих Латвії, видають транснаціональні церкви. У цій державі чітко прописані закони, згідно з якими заборонено поширення інформації, яка пропагує релігійну ворожнечу («Закон про пресу та інші засоби масової інформації», стаття 7). У «Законі про рекламу» (стаття 4) заборонено поширювати інформацію, яка дискримінує особу за ознаками раси, кольору шкіри, віку, релігійних переконань, національного і соціального походження. Також латвійський «Закон про рекламу» забороняє використовувати забобони в рекламі, яка публікується в ЗМІ. Стаття 20 «Закону про радіо і телебачення» передбачає, що в рекламі неможливі утиски людської гідності і релігійних переконань.

Відносини між Церквою і ЗМІ у Литві регулюються лише «Законом про національне радіо і телебачення». Згідно з ним національне радіо і телебачення зобов'язані надавати ефірний час для трансляції богослужінь традиційним і визаним державою релігійним об'єднанням. Утім саме Католицька церква має особливі права у Литві, оскільки Святий Престол і Литовська республіка уклали договір щодо співпраці у галузі культури і освіти. Цим договором передбачається, що Католицька церква має право на виступи у суспільно-політичних ЗМІ, але трансляція католицьких радіо- і телепрограм обмежена певними часовими межами. Щовечора на національному радіо Литви виходить програма «Маленька студія», яка має велику для цієї країни аудиторію, значний авторитет у суспільстві та вплив на віруючих.

Для того, щоб зрозуміти причини популярності Католицької церкви у Польщі і, відповідно, ЗМІ, що виходять під егідою цієї Церкви, необхідно звернутись до історії ХХ ст. Після Другої світової війни в умовах прорадянського правління Церква стала центром об'єднання країни проти влади. Свідченням її впливу на життя суспільства є «Польський Жовтень» – поляки оголошували страйки під гаслами «Хліба і Бога». Католицьке духовенство ініціювало протести проти обмеження прав і свобод.

Журналістику і соціальну комунікацію вивчають у польських католицьких навчальних закладах та на деяких богословських спеціальностях, і завжди в контексті питань, пов'язаних із Католицькою церквою. У результаті на сьогодні під егідою цієї церкви в Польщі виходять понад 300 газет і журналів; 120 видавництв випускають релігійні книжки, тематичні календарі, листівки, плакати, друковану продукцію для дітей тощо. В єпархіях функціонують 38 радіостанцій, а також дві радіостанції, що належать чернечим орденам. Радіостанція «Радіо Марія» користується великою популярністю, програми виходять під гаслом «Голос католицизму в твоєму домі». Втім це радіо функціонує не лише як релігійне. Ведучі й автори порушують також найважливіші суспільні проблеми.

Теми та ідеї, які висвітлюються у програмах «Радіо Марія», поширюються і через газету «Наш дзенник», де публікуються статті публіцистів-представників духовенства. Польська інтелігенція і духовенство є читачами католицьких журналів «Венза», «Тижоднік повшехни», «Знак».

Проблеми релігії, переважно католицької, і пов'язані з ними суспільно-політичні питання активно висвітлюються у загальнонаціональних газетах «Жечьпосполіта», «Газета Виборча», «Річ Посполіта», таблоїді «Факт». Також ці проблеми порушуються у регіональних газетах «Жиче Варшава», «Дзеннік Балтіцкі», «Трибуна Шльонська», «Газета Краківська», «Газета Вроцлавська», «Голос Поможа», «Дзеннік заходная» та ін.

Після тривалого періоду примусового панування тоталітарної комуністичної ідеології в Словаччині змінився суспільний і державний стан церков. Церкви і релігійні організації згідно із законодавством можуть брати участь у роботі ЗМІ. Майже 3 % всього ефірного часу на словацькому телебаченні займають релігійні програми. Їх заборонено переривати рекламою. Католицька церква є власником радіо Lumen і відеостудії LUX Communication. Церкви і релігійні общини також є власниками видавництв. Найстаріші з них – це Католицький видавничий дім Братства святого Войтеха і Протестантський видавничий дім Transcius. У 2010–2013 рр. у Словаччині виходять понад 100 релігійних періодичних видань.

Законодавство Словенії регулює реалізацію свободи засобів масової інформації, таким чином передбачаючи те, що будь-яка релігійна організація може видавати суспільну газету або журнал, але церкви не мають права засновувати теле- або радіостудії і вести програми на телебаченні або радіо. Водночас будь-який телеканал може інформувати аудиторію про важливі релігійні події і заходи, які викликають суспільний інтерес. Для публікації такої інформації журналісти і редактори мусять отримувати дозвіл від релігійної общини, про яку йдеться у програмі.

Релігійні програми у Словенії, як і в багатьох інших країнах, не можуть перериватись рекламою.

«Закон про радіо і телебачення» цієї держави забороняє релігійну пропаганду і публікацію будь-якої релігійної символіки, але з другого боку, закон вимагає висвітлення релігійного життя суспільства з позицій плюралізму думок і ідей. У цьому самому законі передбачено, що будь-яка публікація у медіа, програма або художній чи документальний фільм, в якому є ознаки релігійної ворожнечі, мусить бути заборонена.

У Правлінні державних засобів масової інформації церквам Угорщини виділено два місця (одне – Католицька церква, Реформатська, Лютеранська й Альянс єврейських общин; всі інші церкви претендують на друге місце у Правлінні державних ЗМІ, але найчастіше воно належить Греко-католицькій та Православній церквам). Засоби масової інформації надають ефірний час церквам залежно від кількості їх прибічників і впливу у державі. Усі великі церкви мають власні засоби масової інформації. Ідеї Католицької церкви висвітлюють для суспільства кілька радіостанцій, які транслюють загальнорелігійні і церковні програми. Варто відзначити, що аудиторія цих радіостанцій доволі велика і становить майже 37 % мешканців Угорщини. Принаймні стільки угорців вважають себе католиками.

У Республіці Чехії домінуючим є принцип єкуменічного співіснування і співпраці. У державі функціонують три найбільші конфесії – католицька, протестантська і гуситська. Всі церкви однаковою мірою беруть участь у суспільному житті і вихованні громадян, тому й мають рівні права і доступ до медіа (ефірний час, кількість програм, трансляція богослужінь тощо). Участь різних церков у програмах суспільного чеського радіо гарантована Угодою 1999 р. (Угода про співробітництво між Чеським радіо, Чеською єпископальною конференцією і Єкуменічною радою церков Чеської республіки). Результатом такої співпраці стало створення спеціальної ради з релігійного мовлення; ця рада складається з представників Католицької і Протестантської церков. Рада регулює вихід в ефір теле- і радіопрограм, стежить з тим, щоб програми дотримувались релігійного законодавства і щоб жодна релігійна програма не переривалась рекламою.

У Чехії вже десять років під егідою Католицької церкви виходить в ефір дуже популярна радіопрограма «Проглас». Видаються кілька католицьких журналів і газет, які розраховані на різні аудиторні прошарки. На телебаченні Чехії часто демонструються просвітницько-релігійні програми з історії Католицької церкви в Європі і світі, а також художні фільми і телевістави, присвячені релігійним проблемам. Протестантські медіа розміщуються переважно в інтернет-просторі.

Сучасна релігійна картина Естонії є мозаїчною структурою, яка складається з різних релігій і конфесій. Домінантною за кількістю віруючих є Естонська євангельсько-лютеранська церква. Але й інші релігійні організації у цій країні користуються рівними правами, зокрема рівним доступом до ЗМІ. Це гарантується статтями 44, 45, 46 Конституції Естонії. «Закон про медіа» містить загальні положення і дозволи на трансляцію релігійних програм, зміст яких вони визначають самостійно.

«Естонське радіо» й «Естонське телебачення» – державні структури – мають договори з Радою церков Естонії про випуск програм релігійного змісту. Рада церков приймає рішення про обсяг ефірного часу для кожної деномінації. Ці програми фінансуються переважно релігійними організаціями, але й держава іноді підтримує матеріально випуски програм, які вважає важливими для розвитку суспільства. Також існує кілька радіостанцій, які випускають конфесійні програми; майже всі релігійні організації видають власні газети і журнали. Працівників релігійних медіа готує теологічний факультет Тартуського університету.

Висновки. У цій статті здійснено огляд відносин держави, релігійних організацій і медіа, які існують у країнах європейської співдружності. Дорічимо висновку, що певний державно-правовий контроль країн Євросоюзу за інформацією, яку надають конфесійні медіа суспільству, дає змогу уникнути міжрелігійних конфліктів, а також пропаганди ідей, несумісних із принципами толерантності, рівності, небажаних впливів релігійних організацій на віруючих тощо. Досвід країн європейської співдружності в аспекті функціонування медіа надає варіанти для побудови відносин держави, Церкви і суспільства на основі взаємоповаги і розподілу сфер діяльності. Є надія, що матеріал, викладений у цій роботі, стане в пригоді

теоретикам і практикам соціальних комунікацій, представникам державних організацій.

1. Бойко А. Релігія в мас-медіа України / А. Бойко. – К., 2009. – 158 с.
2. Балаклицький М. Медіатизація протестантизму в Україні 1991–2010 років : монографія / Максим Балаклицький. – Х. : Харків. іст.-філол. товариство, 2011. – 379 с.
3. Бутиріна М. Вплив етнорелігійних стереотипів на процеси міжнаціонального порозуміння (на матеріалах українських та російських ЗМК) // Наукові записки Інституту журналістики. – Т. 28.
4. Керц О. Римо-католицькі мас-медіа незалежної України: контент та аудиторія : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунік. : 27.00.04.
5. Клименко Д. Ватикан и «медиаевангелизация» в XXI веке [Електронний ресурс] // Медиаскоп. – 2011. – № 2. – URL: <http://www.mediascope.ru/node/787>.
6. Урина Н. Церковь online: вечное и виртуальное [Електронний ресурс] // Медиаскоп. – 2004. – № 1. – URL: <http://www.mediascope.ru/node/132>.
7. Szawel T. Religijna Polska, religijna Europa // Wiew. – W-wa, 2008 – № 9. – S. 33.
8. Государства и религии в Европейском Союзе (опыт государственно-конфессиональных отношений). – М., 2009. – 719 с.
9. Робберте Г. Государство и церкви в Европейском Союзе // Государства и религии в Европейском Союзе (опыт государственно-конфессиональных отношений). – М., 2009. – С. 701–717.
10. «Євроінтеграція ставить перед Церквою нові завдання», – о. Степан Батрух [Електронний ресурс]. – URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/53959/.

Примітка

URL: Див. також: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/53959/.

Подано до редакції 10. 09. 2014 р.

Boiko Alla. Religious media in the states of the European Union: legal aspect.

We investigate the functioning of legal religious media in some European countries. The aim of the article is to study the relationship of church and state, which are adjusted at the legislative level and are reflected in practice media.

Keywords: media, law, religion, Ukraine, European Union.

Бойко А. А. Религиозные медиа в государствах Евросоюза: правовой аспект.

Рассматриваются правовые основы функционирования конфессиональных медиа в некоторых странах Европы. Целью статьи является исследование взаимосвязей Церкви и государства, которые корректируются на законодательном уровне и отражаются в практике медиа.

Ключевые слова: медиа, право, религия, Украина, Евросоюз.